

Nr 126

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(1:a avd.)

I propositionen nr 1 (bilaga 6, punkt D 24, s. 167) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel m. m. för budgetåret 1965/66 beräkna ett reservationsanslag av 1 042 995 000 kr.

Därefter har Kungl. Maj:t i propositionen nr 110, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 2 april 1965, föreslagit riksdagen att dels godkänna vad i statsrådsprotokollet föreslagits beträffande kostnadsram för anskaffning av flygmateriel m. m. under budgetåren 1965/72, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar på flygmateriel m. m. får läggas ut inom en kostnadsram av 1 100 000 000 kr., dels till Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel m. m. för budgetåret 1965/66 under fjärde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 042 995 000 kr., dels bemyndiga Kungl. Maj:t att under budgetåret 1965/66 vid flygförvaltningen inrätta högst fem tjänster med lönegradsbeteckningen Be eller Bg, dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att för budgetåret 1965/66 medge att anslaget Flygförvaltningen: Avlöningar, anslagsposten Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal får överskridas enligt vad i statsrådsprotokollet förordats.

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Lager* och *Adolfsson* (I: 142) samt den andra inom andra kammaren av herr *Jansson m. fl.* (II: 183), i vilka hemställts, såvitt nu är i fråga, att anslaget till Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel m. m. reduceras med 150 milj. kr.,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Strandberg* och *Lundberg* (I: 751) och den andra inom andra kammaren av herr *Edlund* (II: 881), i vilka hemställts att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att sådana åtgärder vidtages att senareläggningen av första serieleverans av flygplan AJ 37 begränsas till minsta möjliga tid och att arbetet nu inriktas mot en första serieleverans medio 1970, *Bihang till riksdagens protokoll 1965. 6 saml. Nr 126*

dels ock en inom andra kammaren av herr Nilsson i Gävle m. fl. väckt motion (II: 882), vari hemställts att riksdagen, i avvaktan på försvarsutredningens arbete, måtte avslå nu ifrågavarande proposition i den del som avser fortsatt utvecklings- och typarbete för flygplan 37.

Beträffande de skäl, motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden, hänvisas till motionerna II: 183, I: 751 och II: 882.

Anslaget är för innevarande budgetår uppfört med 945 500 000 kr.

Under budgetåret 1964/65 har till flygförvaltningens förfogande ställts beställningsbemyndiganden om totalt 244,5 milj. kr. för beställningar avseende flygplan AJ 37. Det totala bemyndigandebeloppet, som Kungl. Maj:t fastställt för utveckling av flygplan AJ 37 under budgetåren 1958/65, uppgår till 555,5 milj. kr. med följande fördelning (beloppen i milj. kr.).

Typkostnader för skrov med apparater och tillverkning av provflygplan.....	225,0
Typkostnader för motorer till provflygplan, licenskostnader m. m. för motor till flygplan AJ 37.....	165,1
Typkostnader för utrustning (radar, central kalkylator, styrautomat m. m.).....	165,4
Summa	555,5

Härtill kommer att i bemyndigandeplanen för flygvapnet reserveras varje budgetår ett belopp som svarar mot avbeställningskostnaden till Pratt & Whitney enligt licenskontrakt mellan flygförvaltningen och nämnda firma. För innevarande budgetår uppgår detta belopp till ca 31 milj. kr.

Vid slutet av år 1964 hade flygförvaltningen lagt ut beställningar och verkställt betalning avseende flygplan AJ 37 i följande omfattning (beloppen i milj. kr.).

	Beställningar	Betalningar
Skrov med apparater.....	214	142
Motor.....	121	93
Utrustning.....	160	86
Summa	495	321
Under första halvåret 1965 beräknas posterna öka med.....	45	100
Totalt den 1.7.1965.....	540	421

Departementschefen anser att kostnadsramen för anskaffning av flygmateriel m. m. under budgetåren 1965/72 bör bestämmas till 7 591,1 milj. kr. och anslaget för budgetåret 1965/66 till 1 042 995 000 kr. i enlighet med särskild sammanställning.

För nästa budgetår har flygförvaltningen föreslagit ett beställningsbemyndigande om 1 100 milj. kr. Av bemyndigandet avses ca 283 milj. kr. för fortsatt utveckling (typarbete) av flygplan 37 och påbörjad beställning av materiel för serietillverkning av ett antal skol- och attackflygplan 37.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 20 mars 1964 har departementschefen tillkallat en särskild beredning för att fortlöpande följa flygplansprojekt 37. Beredningen, som antagit benämningen flygmaterielbered-

ningen, har den 31 mars 1965 avlämnat rapport över hittills bedriven verksamhet och lagt fram förslag till handlingslinje beträffande anskaffning av attackflygplan.

Departementschefen har anfört bl. a. följande.

»I prop. 1964: 136 utvecklade jag närmare min syn på behovet av fortsatt förnyelse av vår flygmateriel. Den ytterligare analys som flygmaterielberedningen gjort av denna fråga bestyrker min uppfattning, att behov av kvalificerat attackflyg torde kvarstå under livslängden för kommande generation flygplan. För att vårt försvar skall kunna verka effektivt fredsbevarande måste med de uppgifter som ett invasionshot ställer på krigsmakten — det må gälla gräns-, kust- eller luftinvasion — vårt flygvapen utrustas med attackflygplan anpassade till den framtida stridsmiljön.

Vid anskaffning av attackflygplan till det svenska försvaret bör enligt flygmaterielberedningen valet stå mellan två huvudalternativ, flygplan AJ 37 eller flygplan F-4 Phantom. Efter att ha värderat och jämfört de båda huvudalternativen från såväl operativa som ekonomiska synpunkter rekommenderar beredningen fortsatt utveckling av flygplan AJ 37.

I detta sammanhang vill jag understryka vikten av att vi inom landet upprätthåller industriella resurser för viss militär produktion. En fortsatt alliansfri och obunden politik underlättas genom att vi har möjligheten att anskaffa väsentlig materiel oberoende av utländska leverantörer. Härigenom erhåller vi även ökade möjligheter för en framtida handlingsfrihet vid utvecklingen av för våra krav mest lämpliga försvarssystem. Med hänsyn till vår inriktning på neutralitet i krig kan det vara av betydelse, att vi skaffar materiel med »egen profil». För denna principiella handlingslinje talar bl. a. det skälet, att stormakternas för insats mot varandras stridskrafter speciellt konstruerade materiel inte med full effekt skall kunna sättas in mot oss.

De förhandlingar som förts mellan flygförvaltningen och vissa av leverantörerna till flygplan 37 angående huvud- och medleverantörsavtalen har nu slutförts i de principiella frågorna. De ändringar som därvid överenskommits har bl. a. lett till att nya kontraktsformer, som sporrar till skärpt kostnadsmedvetande och vidgade rationaliseringar, har inskrivits i avtalen, att flygförvaltningen får bättre förutsättningar för sin koordinerande verksamhet, att försvarsprisindex utgör en av grundvalarna för prispförhandlingar för produkter som skall produceras och levereras under längre tidsperioder, och att beställaren erhåller rätt till vidgad teknisk och ekonomisk insyn för att möjliggöra en effektivare bedömning av kostnader och vinst. De avtalsmässiga förhållandena bör inte utgöra hinder för att fortsätta utvecklingsarbetet på flygplan AJ 37.

Med hänsyn till vad jag anfört i det föregående förordar jag, att utvecklingen av flygplan AJ 37 fortsätts under nästa budgetår. Under innevarande budgetår har kostnadsläget inte ändrats väsentligt. Fortfarande är det svårt

att få någon bindande kostnadsuppgift om seriepriset för flygplan AJ 37. En ogynnsam kostnadsutveckling av såväl resterande utvecklingsarbete som seriepris måste få återverkningar på det antal flygplan som kan beställas.

Likviditetssläget under förevarande anslag gör det enligt flygmaterielberedningen nödvändigt att senarelägga första serieleverans av flygplan AJ 37 ca ett och ett halvt år. I detta sammanhang bör bl. a. följande beaktas. Den genomsnittliga tiden från beställning till leverans och betalning för beställningarna under anslaget uppgår f. n. till mindre än ett och ett halvt år. Någon förändring i detta avseende är inte att vänta. Med hänsyn härtill bör bemyndigandeskulden inte överstiga en och en halv årskvot. Denna skuld beräknas emellertid vid utgången av innevarande budgetår uppgå till nära två årskvoter om vissa garantibelopp m. m. inkluderas. För att minska risken för likviditetssvårigheter, som kan leda till förlängda leveranstider eller avbeställningar, måste därför beställningsverksamheten begränsas under de kvarvarande budgetåren av försvarsbeslutets fyraårsperiod i förhållande till förvaltningens planer. Detta är inte minst väsentligt för att handlingsfriheten i fråga om försvarskostnaderna skall kunna upprätthållas efter utgången av fyraårsperioden.

Flygvapnets bemyndigandeplaner har hittills endast i vissa fall omfattat totala beställningsbemyndiganden för större sammanhängande anskaffningar. Vanligen har bemyndiganden begärts endast för de just aktuella beställningarna avseende del eller delar av ett objekt. Den redovisade bemyndigandeskulden återger därför inte den reella innebörden av statsmakternas åtaganden på längre sikt. I prop. 1965:1 (bil. 6 s. 17) betonade jag vikten av att konsekvenserna av ett beslut om anskaffning av större objekt måste kunna överblickas i sin helhet innan statsmakterna binder sig. Arméns och marinens motsvarande planer är redan i huvudsak utformade enligt denna princip. Det är angeläget att efter hand utforma också flygvapnets bemyndigandeplaner enligt samma princip. För att kunna genomföra detta krävs under de närmaste åren större bemyndiganden än som i och för sig svarar mot avsedd beställningsverksamhet under ifrågavarande budgetår. Med hänsyn härtill är jag beredd tillstyrka ett beställningsbemyndigande av 1 100 milj. kr. för nästa budgetår. Jag har då tagit hänsyn till att anslaget torde komma att förstärkas med medel från prisregleringsanslaget. Den reella beställningsverksamheten efter hittills tillämpade principer måste dock få mindre omfattning och bör enligt min mening begränsas till ca 900 milj. kr. Denna begränsning av de beställningsbemyndiganden som bör få utnyttjas under nästa budgetår måste beröra flertalet planerade anskaffningar. För system 37 får det till följd, att bemyndiganden för beställning av materiel med lång leveranstid avsedd för serietillverkning inte bör medtagas under nästa budgetår. Jag ansluter mig sålunda till flygmaterielberedningens förslag att senarelägga första serieleverans ca ett och ett halvt år. Jag räknar däremot — i likhet med beredningen — med att typarbetet

med flygplan 37 bör kunna genomföras i planerad omfattning, så att de första provflygplanen kan färdigställas i början av år 1967.

Den föreslagna senareläggningen av serieleveransen kan leda till att den totala kostnaden för typarbetet med flygplan AJ 37 ökar något. Jag delar beredningens uppfattning, att denna ökning kan antagas bli motverkad av att flygvapnet erhåller bättre utprovade flygplan och därmed mindre behov av medel för omedelbara typförbättringar efter första serieleverans. Med hänsyn till senareläggningen och ifrågasatt minskning av antalet producerade flygplan per år torde det efter hand bli nödvändigt att minska attackflygets omfattning vilket återverkar på fredsorganisationen. Ställningstagande i denna fråga krävs inte f. n. men kan bli aktuellt under de närmaste åren.

Övriga föreslagna beställningsbemyndiganden för nästa budgetår måste som jag anfört i det föregående begränsas i förhållande till flygförvaltningens planer. Kungl. Maj:t bör äga att, inom ramen för det totala beställningsbemyndigandet, närmare reglera anskaffningsverksamheten.

Vid bifall till vad i det föregående föreslagits kommer den 30 juni 1966 beställningsbemyndigande till ett belopp av (1 926 142 000 + 1 100 000 000 — 1 042 995 000 =) 1 983 147 000 kr. att sakna täckning av betalningsmedel.

Flygmaterielberedningen har pekat på nödvändigheten att skapa en effektivare sammanhållning inom flygförvaltningen av flygplanprojekt 37. Jag ansluter mig till denna bedömning. Eftersom organisationen av krigsmaktens tygförvaltning i central instans utreds f. n. är jag endast beredd föreslå provisoriska åtgärder för att snarast skapa en projektledning för system 37 inom flygförvaltningen. Projektledningen bör ledas av en chef, som med ställning direkt under chefen för flygförvaltningen skall företräda denna i alla frågor rörande projekt 37. Till hans förfogande bör ställas behövlig expertis. Därvid finner jag det vara speciellt viktigt, att den ekonomiska sidan blir väl företrädd. I övrigt skall flygförvaltningens samlade kapacitet stå till projektledarens förfogande när det gäller arbete på system 37. Behovet av nya tjänster för projektledningen är föremål för fortsatta överväganden inom flygmaterielberedningen. Flertalet befattningar inom den föreslagna projektledningen torde kunna besättas genom omflyttning av tjänster inom flygförvaltningens organisation. För några befattningshavare torde dock erfordras nya tjänster.

Den nya organisationen bör enligt min mening tillämpas redan fr. o. m. den 1 juli 1965. Jag föreslår därför, att Kungl. Maj:t utverkar riksdagens medgivande att få inrätta högst fem tjänster med lönegradsbeteckningen Be eller Bg. Härigenom uppkommande avlöningskostnader bör bestridas från anslaget Flygförvaltningen: Avlöningar, anslagsposten Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, som med anledning härav för nästa budgetår bör få överskridas med belopp motsvarande grundlönerna för de tjänstemän som anställs på nämnda tjänster.»

Utskottet behandlar först frågan om fortsatt utveckling av flygplanssystem 37. Detta projekt var föremål för prövning av 1962 års försvarskommitté. Kommittén förordade därvid, att det påbörjade typarbetet skulle fullföljas och anförde att den av kommittén förordade kostnadsramen borde göra det möjligt att fortsätta utvecklingsarbetet i huvudsak i planerad omfattning. I anslutning till frågan om olika utvecklingslinjer för krigsmaktens utformning och sammansättning framhöll kommittén, att den fortgående tekniska utvecklingen med därav följande starka kostnadsstegring för kvalitativt högtstående vapensystem ingav betänkligheter för framtiden. Det vore därför angeläget, att frågan om avvägning mellan kvalitet och kvantitet ägnades fortlöpande uppmärksamhet vid de militära studierna. Skulle kraftiga, oväntade prisstegringar drabba ett dylikt vapensystem vore det icke längre givet, att en tidigare utförd stridsekonomisk värdering vore relevant.

Såväl Kungl. Maj:t som riksdagen anslöt sig till vad försvarskommittén sålunda uttalat och föreslagit.

Flygförvaltningen uppskattar den totala utvecklingskostnaden för attack- och skolflygplan 37 till ca 1 350 milj. kr. (prisläge maj 1964). Motsvarande kostnad enligt prisläget hösten 1963 beräknades till 1 285 milj. kr.

Departementschefen har med hänsyn till projektets stora omfattning såväl kostnads- som tidsmässigt lämnat en ingående redogörelse för utvecklingsläget för detta flygplanssystem. Därvid erinras bl. a. om att Kungl. Maj:t förra året med hänsyn till projektets betydelse utsett en särskild beredning inom försvarsdepartementet — flygmaterielberedningen — som innevarande år avlämnat rapport över hittills bedrivna verksamhet och framlagt förslag till handlingslinje beträffande anskaffning av attackflygplan. Beredningen har funnit, att behov av kvalificerat attackflyg torde kvarstå under livslängden för kommande generation flygplan. För att bl. a. få underlag för jämförelse i fråga om främst utvecklings- och tillverkningskostnader för flygplan 37 har beredningen studerat olika tänkbara alternativ för dylik anskaffning. Efter ingående prövning och värdering av dessa alternativ rekommenderar beredningen fortsatt utveckling av flygplan 37.

Utskottet har vid sin prövning av föreliggande förslag inhämtat närmare upplysningar från försvarsstaben, flygförvaltningen och flygmaterielberedningen ävensom vid SAAB studerat utvecklingsarbetet med system 37. Med hänsyn till vad härvid framkommit och vad i propositionen blivit upplyst och då några nya omständigheter icke inträffat sedan 1962 års försvarskommitté och därefter 1963 och 1964 års riksdagar prövade detta projekt anser utskottet sig kunna tillstyrka, att utvecklingen av flygplan AJ 37 fortsättes under nästa budgetår. Härav följer att utskottet avstyrker motionen II: 882.

Det har tidigare förutsatts, att de första flygplanen av nu ifrågakommande typ skulle levereras vid årsskiftet 1969/70. Enligt propositionen beräknas en försening av den första serieleveransen uppstå på ca ett och ett halvt år. Detta kommer att medföra vissa merkostnader, som nu icke exakt kunna angivas.

Av i propositionen anförda skäl synes, såvitt nu kan bedömas, en sådan försening icke kunna undvikas. Med hänsyn härtill torde motionerna I: 751 och II: 881 icke böra föranleda någon riksdagens åtgärd.

Det må i sammanhanget framhållas, att typarbetet med flygplan 37 beräknas kunna genomföras i planerad omfattning, så att de första provflygplanen kunna färdigställas i början av år 1967.

Utskottet finner sig böra tillstyrka det för nästa budgetår begärda beställningsbemyndigandet om sammanlagt 1 100 000 000 kr. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att inom ramen för angivet bemyndigande närmare reglera anskaffningsverksamheten. Utskottet tillstyrker vidare vad departementschefen föreslagit beträffande kostnadsram för anskaffning av flygmateriel m. m. under budgetåren 1965/72. I enlighet med denna kostnadsram bör anslaget för nästa budgetår uppföras med 1 042 995 000 kr., vilket i förhållande till löpande budgetår innebär en höjning med 97 495 000 kr. Av det anförda framgår att utskottet avstyrker de i början av årets riksdag väckta motionerna I: 142 och II: 183, såvitt nu är i fråga.

Utskottet tillstyrker av departementschefen föreslagna provisoriska åtgärder för att snarast skapa en projektledning för system 37 inom flygförvaltningen. Detta innebär bemyndigande för Kungl. Maj:t att inrätta högst fem tjänster med lönegradsbeteckningen Be eller Bg samt med anledning härav för nästa budgetår överskrida den under anslaget Flygförvaltningen: Avlöningar upptagna anslagsposten Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal.

Utskottet hemställer,

I. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 142 och II: 183, såvitt nu är i fråga, samt II: 882,

a) godkänna vad i statsrådsprotokollet föreslagits beträffande kostnadsram för anskaffning av flygmateriel m. m. under budgetåren 1965/72;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar på flygmateriel m. m. får läggas ut inom en kostnadsram av 1 100 000 000 kr.;

c) till *Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel m. m.* för budgetåret 1965/66 på driftbudgeten under fjärde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 042 995 000 kr.;

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att under budgetåret 1965/66 vid flygförvaltningen inrätta högst fem tjänster med lönegradsbeteckningen Be eller Bg;

e) bemyndiga Kungl. Maj:t att för budgetåret 1965/66 medge att anslaget Flygförvaltningen: Avlöningar, anslagsposten Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal får överskridas enligt vad i statsrådsprotokollet förordats;

II. att motionerna I: 751 och II: 881 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 18 maj 1965

På statsutskottets vägnar:

GÖSTA BOHMAN

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet har närvarit

från första kammaren: herrar Näsström, Gillström, Boman, fröken Andersson, herrar Einar Persson, Ivar Johansson, Fritz Persson, Axel Andersson, Virgin, Rikard Svensson, fru Wallentheim, herrar Bengtson, Mårtensson, Bertil Petersson och Dahlén; samt

från andra kammaren: herrar Bohman, Karlsson i Olofström, Ståhl, Mellqvist, fröken Elmén, fru Lewén-Eliasson, herrar Nihlfors, fröken Olsson, herrar Johansson i Norrköping, Antonsson, Fagerlund, Blomkvist, Berg, Petersson och Sjönell.

Reservation

av fröken *Andersson*, herrar *Virgin*, *Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet bort tillstyrka motionerna I: 751 och II: 881 och att därför

dels det avsnitt i utskottets yttrande, som på s. 6 börjar med »Det har» och på s. 7 slutar med »riksdagens åtgärd», bort ha följande lydelse:

»Det har hittills förutsatts, att de första serietillverkade flygplanen av nu ifrågavarande typ skulle levereras vid årsskiftet 1969/70. Enligt vad departementschefen anfört i propositionen räknar han nu med en försening av den första serieleveransen på cirka ett och ett halvt år. Detta kommer att medföra vissa merkostnader, som nu icke exakt kunna angivas. Departementschefen synes härvid antyda en avsikt att senarelägga serieproduktionen utöver vad som av tekniska skäl kan vara nödvändigt. Den försening, som av sådana skäl i dag måste betraktas som oundviklig, torde uppgå till mellan ett halvt och ett år.

Då utskottet finner det angeläget, både för att vidmakthålla försvarets avsedda effekt och för att tillgodose kraven på flygsäkerhet, att serieleverans av flygplan 37 kommer till stånd utan onödig fördröjning, vill utskottet med bifall till motionerna I: 751 och II: 881 hemställa, att Kungl. Maj:t även i fortsättningen inriktar planerings- och projekteringsarbetet på att serieleverans skall kunna påbörjas så snart detta tekniskt är möjligt.»

dels ock utskottets hemställan under II. bort haft följande lydelse:

»II. att riksdagen må, med bifall till motionerna I: 751 och II: 881, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att sådana åtgärder vidtagas att senareläggningen av första serieleverans av flygplan AJ 37 begränsas till minsta möjliga tid och att arbetet nu inriktas mot en första serieleverans medio 1970.»